

РОЗДІЛ 4 ТЮРКСЬКІ МОВИ

УДК 811.512.161'255=161.2:79.43

АКТУАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО КІНОПЕРЕКЛАДУ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ДУБЛЯЖУ НА ОСНОВІ ТУРЕЦЬКИХ КІНОМАТЕРІАЛІВ

ACTUALITY OF UKRAINIAN FILM TRASLATION AND ITS PROBLEMS BASED ON TURKISH SERIES

Гордієнко О.О.,

студентка кафедри тюркології

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено розгляду актуальності перекладу українською мовою турецьких стрічок. При цьому окреслено особливості кожного етапу формування сфери кіноперекладу в Україні й Туреччині. Досліджено проблематику українського дубляжу турецьких серіалів. Визначено основні проблеми, пов'язані з перекладом українською, окрім того, окреслені вірогідні способи вирішення цих проблем.

Ключові слова: кінопереклад, кіноматеріал, дубляж, турецькі й українські стрічки, актуальність кіноперекладу.

Статья посвящена рассмотрению актуальности перевода на украинский язык турецких фильмов. При этом обозначены особенности формирования сферы киноперевода в Украине и Турции. Исследована проблематика украинского дубляжа турецких фильмов. Определены основные проблемы, связанные с переводом фильмов на украинский язык, кроме того, обозначены возможные способы решения этих проблем.

Ключевые слова: киноперевод, киноматериал, дубляж, турецкие и украинские ленты, актуальность киноперевода, проблематика киноперевода.

The paper considers the actuality of Ukrainian translation of Turkish films. The article aimed on description of each stage of film translation sphere in Ukraine and Turkey. The paper studies the main problems of Ukrainian dubbing of Turkish films. The article determines them main problems that can appear during Ukrainian dubbing and offers probable ways to solving of these problems

Key words: film translation film footage, dubbing, Turkish and Ukrainian films, actuality of film translation, problems of dubbing

Постановка проблеми. Упродовж останніх років переклад українською мовою продуктів турецької кіноіндустрії переживає бурхливий розвиток. Упродовж останнього десятиліття на вітчизняних екранах почали з'являтися турецькі серіали у якісних перекладах. Разом із набуттям популярності турецькою кінопродукцією на світовому кіноринку потреба в якісних перекладах із турецької мови зросла в рази, беручи до уваги особливості східної мови та труднощі адаптації східномовного матеріалу до українських реалій. Також з'явилася потреба в дослідженні проблем, із якими зіштовхуються перекладачі.

Актуальність теми зумовлена відсутністю системно-цілісних досліджень кіноперекладу, а також відсутністю досліджень з історії перекладу турецьких кінопродуктів українською мовою й аналізу проблематики перекладу кінотексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед турецьких науковців кінопереклад досліджували такі вчені: А. Аксой, С. Акфират, Н. Йеткін, Й. Окйанус, котрі розглядали загальні проблеми й історію кіноперекладу в Туреччині. Найважливішим для розвідки є дослідження С. Копрюлю, адже саме вона досліджувала проблеми дубляжу турецьких стрічок німецькою мовою. Серед українських дослідників можемо відзначити таких, як О. Гридасова, яка розглядала важливість кінодискурсу в навчанні кіноперекладу; А. Конкульовський, А. Мельник, які працювали над проблемами перекладацьких трансформацій, а також І. Софієнко, котра у своєму дослідженні займалася розглядом становлення кіноперекладу як окремої галузі та її історією.

Однією з перспектив подальшого дослідження є систематичний розгляд кожної проблеми, що виникає під час дублювання фільму, визначення

проблеми, способи їх вирішення, а також фактори, що полегшують чи взагалі вирішують проблему, визначення компетенцій перекладача для здійснення подібного перекладу. Також окремо можна розглянути проблеми, що виникають під час використання субтитрованого перекладу на основі стрічок, які представляють на фестивалях.

Постановка завдання. Метою розвідки є дослідження проблем, з якими зіштовхуються кіноперекладачі, а також простеження періодів становлення українських перекладацьких традицій стосовно перекладу турецьких кіноматеріалів і з'ясування актуальності перекладу турецьких кіноматеріалів українською мовою.

Завдання дослідження полягає у формуванні історії кіноперекладу турецьких кінотворів у цілому, вивченні загальних проблем, з якими стикаються українські кіноперекладачі, і з'ясуванні рівня актуальності кіноперекладу турецьких кіноматеріалів.

Виклад основного матеріалу. Сфера кіноперекладу у світі досить молода, вона існує близько ста років і є серйозним засобом масової комунікації [9, с. 15]. Світова глобалізація суттєво впливає на міжкультурну комунікацію. Виникає потреба в обміні культурними традиціями, надбаннями з іншими народами. Більша частина успіху фільму в прокаті залежить від якості перекладу. Влучні жарти, досконало, правильно передані деталі, яскраві діалоги – усе це робить твори кіномистецтва справжніми шедеврами. Формування сфери кіноперекладу в Україні загалом пройшло тернистий шлях, який був досліджений І. Софієнко [8, с. 2]. Як постулює І. Софієнко у статті «Становлення кіноперекладу в Україні», є три етапи розвитку кіноперекладу в Україні, які ми беремо за основу в нашому дослідженні. Кінопереклад бере свій початок у середині ХХ ст. і з кожним роком починає все більше впливати на суспільство в цілому.

Перший етап, як зазначає І. Софієнко, – «етап діяльності радянської школи кіноперекладу», що проіснував до 1978 р. Тогочасним осередком кіноперекладу стала кіностудія О. Довженка. Переклади чи зразки турецького кіномистецтва не могли бути представлені українському глядачеві в цей період із декількох політичних причин [8, с. 2]. Найважливіша тогочасна проблема полягала в тому, що в Туреччині в ці роки транслювалися лише американські твори кіномистецтва. За наказом Міністерства цензури Туреччини, виданим у 50-х роках ХХ століття, вихід в ефір або на широкий екран кінотворів Західної Європи та Радянського Союзу був заборонений. Єдиним міс-

том, де проводили дубляж іноземних фільмів, став Стамбул, і перший серіал, озвучений турецькою мовою, з'явився на телеекранах у 1972 р. [16, с. 5].

Другий етап названо І. Софієнко «україномовним перекладом на основі радянської школи», він пов'язаний із формуванням студії дубляжу «Синхрон» при театрі «Хлопавка» [8]. У цей період кінематограф Туреччини продовжує орієнтацію на американські серіали та фільми. Усі американські кінотвори виходили на екрани повністю дубльовані турецькою мовою, такою була політика каналу «TRT», на якому й транслювалися іноземні кінопродукти [17].

Третій етап – «україномовна школа кіноперекладу» – починає формуватися з 1990-х років. Його пов'язують із процесом здобуття Україною незалежності. Із часом на території України починають формуватися такі студії перекладу, як AdiozProduction Studio (існувала до 2010 р.), LeDoyen, Postmodern, Tretyakoff Production, UkrDub, Невафільм Studios Україна, Омікрон, Румбамбар, Пілот, Так Треба Продакшн [8].

Переклад турецьких кіноматеріалів українською мовою з'являється лише в 2010-х роках, поступово на українські екрани виходять турецькі серіали на каналі «1+1», перекладачі якого працюють на базі студії О. Довженка. До 2010-х років більшість турецького кіноматеріалу була представлена українському телеглядачеві російською мовою, що пояснюється досить тісними культурними зв'язками, які існували між тюркомовним і російськомовними світами. Щодо законодавчої бази, то перший закон стосовно обов'язкового дубляжу іноземних стрічок в Україні з'явився в 1998 році [10]. Фактично перший фільм в українському перекладі вийшов у 2006 році (мультфільм «Тачки»). Це пов'язано із законодавчими питаннями, адже впродовж десятиліття виходили закони, що суперечили один одному [8]. Український переклад турецьких кіноматеріалів представлений в основному перекладом багатосерійних фільмів, а не односерійних кінострічок. Так, на каналах «1+1» і «ТЕТ» транслювалося близько 17 різноманітних турецьких серіалів. Усі вони вийшли в прокат у Туреччині близько 2010–2012 років. Найуспішнішими з усіх стали такі серіали, як «Величне століття», «Сила. Повернення додому», «У чому вина Фатмагюль», «Асі» тощо. Нині в ефірі телеканалу «1+1» транслюють турецький серіал «Уламки щастя».

Безперечно, зрозуміти поняття «актуальності кіно» важко, а оцінити його – ще складніше. Власне, актуальність – це важливість, значущість чого-небудь на конкретний момент, сучасність, злободенність. Нині проблема вибору, «якою мовою

дивитися», постає перед більшістю українців, особливо якщо враховувати політику русифікації на Сході України та в Криму. За даними статистики, у кінопрокаті сумарна кількість фільмів, дубльованих або озвучених українською мовою, у 2014 році становила 65,5%, у 2015 (до початку червня) – 83,8% [12]. Отже, наразі українська мова у сфері кіноперекладу активно популяризується. До того ж, за даними сайту УНІАН, український переклад за якістю переважає російський (станом на 2010 рік) [15]. Тому проблема перекладу кіноматеріалу українською дійсно актуальна, і лишається проблема аналізу оцінки глядачами. Для формування повноцінної картини сприйняття українським реципієнтом перекладів турецьких серіалів національною мовою вважаємо за потрібне залучити до аналізу відгуки глядачів, які вони залишають після перегляду серіалів турецькою мовою в різноманітних соціальних мережах і на сайтах. Так, серед коментарів користувачів найбільш популярного джерела кіноматеріалів («Ютуба») до одного з найпопулярніших турецьких серіалів в Україні – «Величного Століття» – відзначаємо особливий попит і зацікавленість саме україномовним перекладом фільму, схвальні відгуки в бік перекладачів: «фільм зачаровує... Українська мова співзвучна з фільмом... вдячна за подаровану радість перегляду...»; «Спасибі за серіал! Можна запитати коли будуть продовження серії на вашому каналі тому що я не можу знайти сайту\каналу з українською мовою. Дякую за розуміння)»); «Шукала фільм на багатьох сайтах, але ваш сайт перевершив усі мої очікування. Якісна трансляція, хороша озвучка, ніщо не переривається. Дві з гачком години, як один подих, за що великий респект усім» [20].

Ще одним показником популярності, актуальності перекладу є публікація статей про найкращі турецькі серіали, перекладені українською мовою. Так, за даними сайту Afisha.tochka.net, у п'ятірку найкращих входить «Величне століття», «Тисяча і одна ніч», «Любов і покарання», «У чому вина Фатмагюль», «Сила. Повернення додому» та «Маленькі таємниці» [13]. До показників популярності українського перекладу можна додати кількість зацікавлених у цьому питанні осіб у соціальних мережах. Нині популярним є створення різноманітних груп за спільними інтересами. Так, уже кілька років функціонує група у «Вконтакте», що публікує турецькі серіали українською та новини про Туреччину [14]. Ураховуючи зростання популярності й активізацію перекладів українською мовою турецьких кінотворів, постають проблеми, з якими стикаються перекладачі під час перекладу, і способи їх

вирішення. Зазвичай під кіноперекладом розуміють переклад анімаційних і художніх фільмів, а також серіалів [1]. Є 3 основних види кіноперекладу: дубляж, титри та синхронний переклад.

1. Субтитри – скорочений переклад фільму у вигляді друкованого тексту, що супроводжує оригінальну версію фільму та розташовується зазвичай унизу екрану. Найважливіша проблема, з якою зіштовхуються перекладачі під час створення субтитрів до фільму, полягає в тому, щоб репліки актора з'явилися одночасно з моментом їх звучання. Узагалі майже неможливо зустріти використання українських субтитрів для перекладу турецького кіно [5, с. 3].

2. Синхронний закадровий переклад. При цьому виді кіноперекладу переклад накладається на оригінальну звукову доріжку. В Україні синхронний переклад турецького кіноматеріалу не спостерігається [7, с. 31].

3. Дубляж – це вид перекладу, при якому відбувається повна заміна мови акторів на іншу мову з метою трансляції кіноматеріалів у країнах, де мова оригіналу не є розповсюдженою [6, с. 20]. Визначення дубляжу за турецькими джерелами відрізняється від визначення європейських авторів. Так, дубляж – це озвучка фільму відповідно до мови, на яку фільм перекладається, тобто фільм ніби вдруге озвучується. Проте одна з найповажніших організацій Туреччини – «TRT» – використовує замість слова «дубляж» слово «озвучка» [21]. Звісно, під час дубляжу стрічок перекладачі стикаються з великою кількістю проблем. Ураховуючи тему розвідки, особливу увагу слід звернути на роботи турецьких і українських учених. Так, найбільш доцільною є робота Сетап Кьопрюлю, у якій вона аналізує проблеми, що виникають під час дублювання німецьких стрічок турецькою й навпаки [17]. У нашому дослідженні ми беремо за основу підхід С. Кьопрюлю, пропонуючи власний аналіз мовного матеріалу зі стрічки «Величне століття».

1. Питання довжини реплік. Переклад стрічки має бути таким, щоб актор дубляжу встигав закінчити говорити фразу в той час, коли актори закінчують її промовляти. Українська та турецька мови не ідентичні, а отже, тривалість і довжина фраз, що перекладаються, не буде однаковою. Наприклад, перекладачі таким чином вирішували це питання в перекладі «Величного століття»:
 1. *İyi de getir. – Принеси.* У цьому прикладі перекладачі скоротили фразу, щоб вона підійшла по тривалості та довжині.
 2. *Yanında siz olmayınca küçük bir kız olurum. – Послухайте, як тріпоче моє серце* (перекладачі повністю змінили репліку, адаптували її).
 3. *Kül bana olacak o sultan. – Він це виба-*

чатиметься (зміна репліки та її адаптація). 4. *Yasak biliyo*. – *Я все це знаю* (тут перекладачі додали три слова, щоправда, змінилося значення фрази, якщо її розглядати окремо від контексту) [18].

2. Фонетичні питання. З фонетичного погляду турецька й українська – різні. Під час дубляжу це може вплинути на рухи губ акторів. В ідеалі рухи губ акторів мають збігатися зі звуками, що їх вимовляють актори дубляжу. Найбільш проблемними для кіноперекладу є такі літери, як ö, ü, ı, h, g, адже місця їх творення в різних мовах – різні [4]. Ось як змінили репліки в перекладі «Величного століття», щоб рухи акторів оригінальної стрічки хоча б трохи відповідали мові акторів дубляжу: 1. *Beni bırakın*. – *Собаки*. 2. *Ölmene de uzağmana da o karar verir*. – *Твою долю вирішуватиме він*.

Набільше проблем виникає під час перекладу слів, що закінчують репліки авторів, адже саме в цей момент можна постежити артикуляцію. 1. *Getirin aslanının kaftanını*, – *Принесіть синові кафтан*. Помітно, що акторка продовжує вимовляти останні літери, при тому, що дубляж завершився. Краще використати слово, що закінчується голосною, або просто переставити місцями літери (*Принесіть кафтан синові*). 2. *Red ederse cezasını eksik etmeyin*, – *Не захоче коритися – різок не шкодуйте*. У цьому випадку останню частину фрази можна було б замінити на «покарайте її», тоді б артикуляція краще відповідала вимовленню звукам.

Деякі граматичні форми не дають можливості замінити слово. Наприклад, форма звертання в українській мові. В українській мові вона завжди закінчується на голосну, а в турецькій – ні: *Haticem kardeşim*. – *Хамідже, сестричко* [18].

3. Мовні особливості. Під час дубляжу іноземних фільмів досить часто перекладачі стикаються з певними особливостями, притаманними тій чи іншій мові: акцент, діалект або ж використання іноземних фраз чи слів під час мовлення. Це викликає певні складнощі під час передачі їх іншою мовою. Наприклад, у першій серії «Величного століття» Хюррем (Александра) та її подруга Марія досить часто використовують російську, а не турецьку: 1. *Александра, поставай, покушай, Александра, поставай, – Вставай, ходімо поїмо, Настюню, ходімо*; 2. *Пусть султан умрет, чтобы Стамбул пропал! – Громом побий той клятий палац, і Стамбул, і султана!* [18].

Перекладачі вирішили перекласти цей епізод українською, але питання в тому, що ці слова промовлені не турецькою мовою, і їх не чують наглядачі на судні, де відбувається дія, точніше, не розуміють. Доцільніше було б подати субтитри «говорить українською» або якось підкреслити

той факт, що героїня розмовляє іншою мовою. До того ж у цьому епізоді маємо ще одну цікаву деталь. У перекладі текст був адаптований, використано ім'я Анастасія замість Александри, адже більшість українських науковців притримуються версії, що справжнє ім'я Хюррем – Анастасія Лісовська. Головна героїня, підбрана на роль Хюррем, говорить із німецьким акцентом. Це вплинуло на вимову акторкою німецького походження турецьких текстів. До того ж Хюррем лише вивчає мову на початку серіалу, вона робить помилки у використанні суфіксів. Наприклад, у другій серії: – *Affet çok hevescan çok bekledi ben*. – *Не залишай мене, це від хвилювання*.

Перекладачі вирішили не зосереджувати увагу на акценті героїні й на тому, що вона лише починає вивчати іноземну мову. Ще одна ситуація з другої серії «Величного століття» показує, як перекладачі вийшли зі схожої ситуації: *Ayıp yaptım. Sen ne yaptın şimdi? Sabahınız eşekli olsun dedin. Ben öldüm*. – *Чого смієшся? А де в твоя повага, хм? Я ж великий султан. Я покійниця* [18].

Такий переклад не передав головну ідею, закладену сценаристом. Звісно, перекласти дослівно було б досить дивно: «Нехай ваш ранок буде віслючим». Тож вихід із ситуації, що був запропонований перекладачами серіалу, прийнятний, до того ж він не випадає з концепції «Хюррем уміє говорити турецькою». Звісно, акторкою дубляжу могла б бути дівчина, що має природний акцент – іноземка або ж акторка, що змогла б якісно відіграти його, адже, порівнюючи оригінал і дубляж, відсутність акценту головної героїні впадає в очі.

4. Підбір авторів дубляжу. Це досить цікаве питання і, здавалося б, не є настільки важливим, щоправда, від професійних якостей акторів дубляжу багато що залежить. Отже, якщо розглянути оригінальну версію «Величного століття», то ми побачимо, що головна героїня – дівчина з України, яка спілкується турецькою з відчутним акцентом. В оригіналі – акторка з Німеччини, і вона справді спілкується з акцентом, а щодо актриси дубляжу, то вона не спілкується з акцентом. Щодо головного героя Сулеймана, то герой дубляжу розмовляє басом, так само, як і в оригіналі. Вольовий характер Сулеймана теж переданий якісно. Проте найкращим показником якості є коментарі публіки, що можна знайти в Інтернеті: «Я в восторге от украинской озвучки»; «Класний серіал, актори, озвучка на українській – круто, і голоси тих, хто озвучують, приємні на слух»; «Фильм и украинский перевод обалденный, с русским переводом не сравнить!» [20].

5. Паралінгвістичні проблеми. Паралінгвістика (грецьк. *para* – біля) вивчає сукупність невер-

бальних засобів, які передають значеннєву інформацію. Розрізняють три види паралінгвістичних засобів: фонаційні, кінетичні, графічні [11]. Щодо кінетичних засобів, можна зробити висновок, що жестова мова тюркомовного населення справді відрізняється від мови жестів україномовного населення. Так, наприклад, одним із найрозповсюдженіших жестів тюркомовного населення є використання характерного прицмокування, якщо вони хочуть сказати «ні», і при цьому – характерний рух головою. У серіалі «Величне Століття» характерне цокання залежно від ситуації перекладали як «Ні», «Я не дозволю» або ж просто упускали [19].

Щодо фонаційних засобів, то варто звернути увагу на повторення звуків; так, іноді в репліках трапляється повтор «Е-е-е-е...». Наприклад, коли за сюжетом герой не знає, що сказати. Такий повтор в українській мові відповідає вигуку «А-а-а-а...» або ж вимовлянню літери «а» з наближенням до «е» [19].

Висновки. Отже, у цілому дослідження показало, що актуальність українського перекладу турецьких серіалів виражається, по-перше, сучасною проблемою, пов'язаною з активізацією кіноперекладу українською, зі зростаючим бажанням населення вивчати рідну мову, а також із тим, що кінопереклад українською мовою сприймається глядачами набагато краще, ніж російський варіант. Ураховуючи той факт, що турецькі кінострічки лише 5–6 років на ринку українського кіноперекладу, ще суттєво бракує системних досліджень проблематики дубляжу українською мовою. Адаптування кіноперекладу для українського глядача потребує багатьох зусиль. Перекладач і режисер дубляжу мають звертати увагу на кожну деталь – від вибору акторів дубляжу до дослідження фонетичної системи мови оригіналу, адже близько 80% успіху кінострічок у прокаті залежить від якості перекладу, який можна зіпсувати навіть дрібницею, наприклад, вибором невідповідної інтонації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гридасова О. Кінодискурс як об'єкт навчання кіноперекладу. *Вісник Житомирського державного університету*. 2014. № 2 (74). С. 102–107.
2. Євграфова А., Коч К. Фонологічна система української та турецької мов (зіставний аспект). *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки*. 2004. № 1(60). С. 57–60.
3. Кононов А. Грамматика турецького язика. М.: АН, 1941. 507 с.
4. Кулікова А., Головачова Ю. Перекладацька компресія міжмовних субтитрів художніх фільмів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 9 (268). С. 53–58.
5. Лукьянова Т. Теоретичні аспекти кіноперекладу з англійської на українську мову. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Харків, 2011. № 973. Сер. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 68. С. 183–187.
6. Савко М. Аудиовізуальний переклад в Беларусі. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14, т. 6. С. 353–357.
7. Софієнко І. Становлення кіноперекладу в Україні. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 50(2). С. 401–405.
8. Филиппов С. Киноязык и история. Краткая история кинематографа и киноискусства. М.: Клуб «Альма Анима», 2006. 208 с.
9. Закон України «Про кінематографію» від 1998. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр>.
10. Паралінгвістика. URL: <http://lektsii.org/2-23856.html/>.
11. Становище української мови. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/analitichniy_oglyad_stanovishe_ukrainskoi_movi_v_20142015_rokakh/.
12. Турецькі серіали: топ-5 найкращих (фото). URL: <http://afisha.tochka.net/ua/18539-turetskie-serialy-top-5-luchshikh-foto/>.
13. Турецькі серіали українською. URL: <https://vk.com/board55906968>.
14. УНІАН: Експерти визнали український дубляж якіснішим за російський. Блог Народний Оглядач. Культура. Простір волі. Кінопереклад. URL: <http://sd.org.ua/node/18376>. Дата доступу: 16.05.2010.
15. Aksoy A. Seslendirme Sanatı. Ankara: Kardanadam, 2006. 181 s.
16. Köprülü S. Film çevirisinde eşleme yaparken karşılaşılan çeviri sorunları: doktora tezi 333554. Ankara, 2013. 551 s.
17. Mühteşem yüzyıl. 5 bölüm. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=lzjIC9p87D4>.
18. Youtube canal Very Good. URL: https://www.youtube.com/channel/UCIZV_1ypHVX9rE1FligOFXQ.

СЛОВНИКИ:

19. Özön. N. Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü. Ankara: Üniversitesi Basımevi 1981. 281 s. URL: <http://sinematek.tv/sinema-terimleri-sozlugu-nijat-ozon-1963/>.